

Kırsal-Ekolojik Müştereklerimiz: Mera Alanları *

Dalya HAZAR¹, Koray VELİBEYOĞLU²

¹Bu araştırma, Dr. Dalya Hazar'ın Doç.Dr. Koray Velibeyoğlu danışmanlığında İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde tamamladığı "Rural-Ecological Commons: Case of Pastures in İzmir" isimli doktora tezinden üretilmiştir

²Pamukkale Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Denizli

³İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir

Makale Künyesi

Araştırma Makalesi /
Research Article

Sorumlu Yazar /
Corresponding Author
Dalya HAZAR
dalyahazar@gmail.com

Geliş Tarihi / Received:
26.10.2018

Kabul Tarihi / Accepted:
14.11.2018

Tarım Ekonomisi Dergisi
Cilt: 24 Sayı: 2 Sayfa: 193-201
Turkish Journal of
Agricultural Economics
Volume: 24 Issue: 2 Page: 193-201

DOI 10.24181/tarekoder.475113

Özet

Araştırma, biyoçeşitlilik ve ekolojik sürdürülebilirlik açısından önemli olan kırsal-ekolojik müştereklerimiz olarak tariflediğimiz mera alanları üzerindeki çatışmalara ve mera alanları üzerindeki çitleme hareketlerinin dönüştürücü etkilerine odaklanmaktadır. Mera alanları, yüksek karbon bağlama kapasitesi, zengin biyoçeşitlilik, erozyonu önleme, kırsal kalkınma ve kırsal gelenek açılarından önemli varlıklardır. Araştırma tasarımı yöntemi keşifçi vaka çalışmasıdır. Uzmanlarla yapılan kartopu mülakatlar, muhtarlarla yapılan derinlemesine mülakatlar, gözlemler ve medya analizinden edinilen veriler, içerik analiziyle değerlendirilmiş ve bir mera boyut seti oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda, mera alanları üzerindeki çatışmalarına sebep olduğu belirlenen faktörler, baskılar, durum ve etkiler, eDPSIR nedensel ağ modeline uyarlanmıştır. Ekolojik duyarlı planlama, otlatma yönetimi ve faktör-baskı temelli yanıtlar ile iyileştirilmiş kırsal politikalar, kırsal müştereklerin korunması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Müşterekler, kırsal-ekolojik müşterekler, mera alanları, ekolojik sürdürülebilirlik.

Pastures: Our Rural-Ecological Commons

Abstract

Research focuses on the conflicts and transformative impacts of the enclosure movements on the pastures, which are defined as our rural-ecological commons vital for biodiversity and ecological sustainability. Pastures are crucial entities for high CO₂ absorption capacity, rich biodiversity of flora and fauna, erosion prevention, rural development and the rural tradition. Research design strategy is exploratory case study method. The data gathered from snowball interviews with professionals, in-depth interviews with village headmen, personal observations and media analysis are evaluated by the content analysis and a pasture dimension set is constituted. Research outcomes the drivers, pressures, states, and impacts adapted within eDPSIR causal network model. Ecological-sensitive planning, grazing management and improved rural policies by driver-pressure-based responses are crucial to protect the rural-ecological commons.

Key Words: Commons, rural-ecological commons, pastures, ecological sustainability.

1.GİRİŞ

Araştırmada mera alanları özelinde incelenen kırsal-ekolojik müşterekler, yüksek karbon bağlama kapasiteleri, zengin biyoçeşitlilikleri ve erozyonu önlemeleri açılarından gezegensel bir öneme sahiptir; ve geçimini hayvancılıkla sağlayan insanlar arasında, ortak bir işe iştirak etmenin de beraberinde getirdiği, kırsal geleneğin sürekliliği, kırsal kalkınma ve kendini idame etme açılarından önemlidir. Müşterekler, "kamu kullanımına ve erişimine açık ve kullanım hakkının mülkiyet hakkından üstün olduğu, herkese ait olan ortak zenginlikler" olarak tariflenmektedir. Müşterekler, hava, su, ormanlar ve mera alanları gibi "ekolojik müşterekler" ve yollar, kamusal alanlar, toplu taşıma, halk kütüphanesi gibi kamu malı olarak tanımlanabilecek "kentsel müşterekler" olarak ikiye ayrılabilir. Müşterekler üzerindeki dönüşüm baskısı, 17. yüzyılda İngiltere kırsalında başlayan ve ilkel birikimi oluşturan "çitleme hareketlerine" (enclosure movements) dayanmaktadır (Marx, 1867). Bu süreç, özellikle 1980'li yıllardan itibaren ikinci çitleme hareketleri olarak ifade edilen, neoliberal politikalarının, tarım alanları, ormanlar, mera alanları ve kıyı alanlarının inşaat, maden ve enerji sektörleri önceliğinde gözden çıkarması ve özelleştirilmesi üzerinden devam etmektedir (Benlisoy, 2014).

Karın azamileşmesini öngören kapitalist sistem ve hızla artan nüfus karşısında, sınırlı doğal kaynakların kısa sürede tükeneceğine dair görüşler, Malthus'un "Nüfus İlkesi Üzerine Bir Makale" (1789) adlı çalışmasına dayanmaktadır. Yeni Malthusçu ekolojist Hardin, "Müştereklerin Trajedisi" (1968) fikrini ortaya attığında, müştereklere sınırlı erişim hakkı olan optimum bir nüfus ihtiyacından bahsetmiş ve kaynakların tükenmesini önlemenin sadece iki şekilde mümkün olabileceğini söylemiştir: (1) özelleştirme ve (2) devlet kontrolü (Hardin, 1968; Urdal, 2005). Ancak Hardin'in önerisi, müşterekler üzerindeki sermaye baskısını, çitleme ve özelleştirme taleplerini arttırdığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Politik-ekonomist Ostrom, kolektif eylemlilik ve güven ilişkileri üzerinden oluşturulmuş alternatif sistemler ile müştereklerin idaresinin ve sürdürülebilir kullanımının sağlanabildiğini çeşitli vaka çalışmalarıyla ispatlamıştır (De Angelis & Harvie, 2014; Adaman ve diğ., 2017).

Ostrom'un Nobel ödülü aldığı çalışmasında bahsettiği, kullanıcıların/üreticilerin örgütlenmesi ile oluşan sistemlerin (dernek, birlik, kooperatif vb.) benzerlerini ülkemizde kadimden beri var olan hayvancılık, çiftçilik, balıkçılık vb. deneyimlerinde gözlemlemek mümkündür (ör. Alanya Balıkçı Kooperatifi, Datça Taşlıca Köyü).

6360 sayılı Büyükşehir Yasası öncesinde köy tüzel kişiliğine bağlı olan köy ortak alanları, kırsal müştereklerimizdir. Bugün, köylerin mahalle statüsüne geçirilmesi ardından artan yereldeki merkezileşme, halen devam etmekte olan uygulama karışıklıklarına sebep olmakta ve kır ve kent arasındaki ayrımı belirsizleştirmektedir. Kırsal ve kentsel alanlar yapıları bakımından farklı ihtiyaçlara sahiptir ve 6360 sayılı yasada bu şekilde tanımlanmasa dahi, "kırsal mahalleler" ve "kentsel mahalleler" olarak ayrı şekilde değerlendirilmeleri gerekmektedir. Ancak, 6360 sayılı Yasa, kırsal alan planlamasını ve Büyükşehir Belediyeleri tarafından uygulamaların takibini kolaylaştırması açılarından potansiyeller de barındırmaktadır.

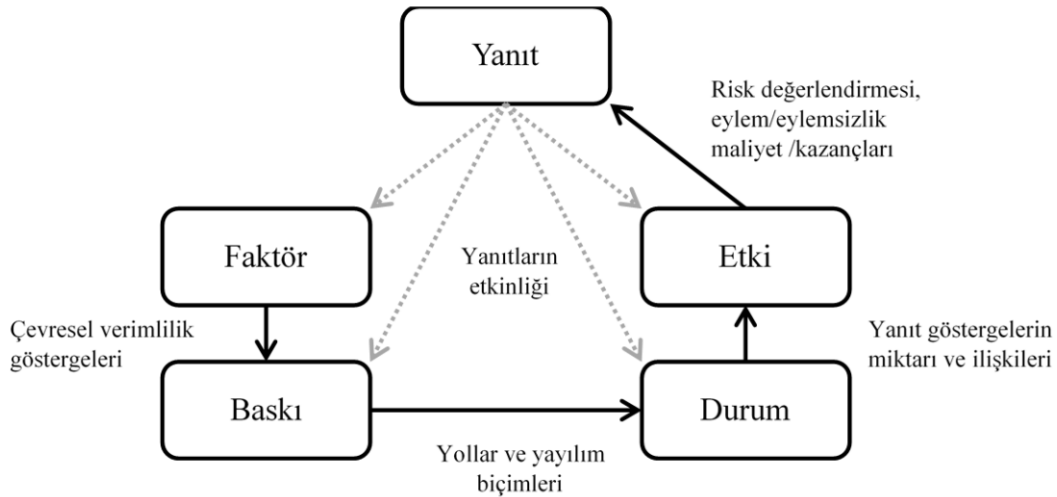
Mera alanları, 1998 yılında yürürlüğe giren 4342 sayılı Mera Kanunu kapsamında korunmaktadır. Ancak yasadaki boşluklardan kaynaklı olarak, mera tespit, tahdit ve tahsis süreçleri, artan maden, turizm, enerji ve kamu yatırımı talepleri önceliğinde kaybedilmektedir. Raporlara, medya analizinde ulaşılan haberlere ve uzmanlarla yapılan mülakatlara göre, Türkiye'de yaklaşık 12-13 milyon hektar kaldığı tahmin edilen mera alanları risk altındadır. Mera alanları üzerinde süregelen arazi kullanım çatışmaları göstermektedir ki kaybedilen alanları yeniden kazanmak ve mevcut alanları iyileştirmek için iyi geliştirilmiş teknik, yasal ve sosyal düzenlemelere ve kırsal politikalara ihtiyaç vardır (Avcıoğlu ve diğ., 2009).

Anadolu'ya özgü endemik bitkilerin önemli bir bölümü mera alanlarında yaşamaktadır. Meraların korunması, sadece kırsal kalkınma ve hayvancılık faaliyetleri açısından değil, bozkır ekosistemi açısından da çok önemlidir. Birçok bitki ve böcek türüne ev sahipliği yapan mera alanları ayrıca, toprağa yüksek miktarda karbon bağlama potansiyeline sahiptir. Artan kentleşme baskısına karşı mera karakteristiklerinin korunabilmesi için, arazi gasplarının, işgallerin, başka kullanımlara tahsislerin ve benzeri çatışmaların engellenmesi gerekmektedir (Avcıoğlu ve diğ., 2009).

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırma, mera alanları özelinde, kırsal-ekolojik müşterekler üzerindeki çatışmalara odaklanmaktadır. Araştırma tasarımı yöntemi keşifçi vaka çalışmasıdır. Yapılan ön saha araştırmalarının, medya analizinin ve uzmanlarla yapılan kartopu mülakatların ardından öncelikle kır-kent çeperinde bulunmaları, kentleşme ve çitleme baskısı altında olmaları sebepleriyle İzmir'de vaka çalışması için Aliağa, Bornova ve Torbalı ilçelerindeki 50 köy seçilmiş olup, 2017-2018 Güz ve Bahar dönemlerinde köy muhtarlarıyla derinlemesine mülakatlar ve yerinde gözlemler yapılmıştır. Mülakatlardan edinilen veriler, sıklık analizi ve içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Araştırma süresince mülakatlardan ve medya analizinden toplanan veriler ile bir mera boyut seti oluşturulmuştur. Mera boyut seti, Avrupa Çevre Ajansı tarafından Çevresel Etki Değerlendirme Raporlarında kullanılan ve karar vericilerle iletişimi kolaylaştırmayı amaçlayan DPSIR nedensel analiz modeline uyarlanmıştır (EEA, 1999).

DPSIR nedensel analiz modeli, niteliksel çalışmalarda bir nedensellik çerçevesi sunarak karar vericilerle iletişimi kolaylaştırmakta; ayrıca, karar verme süreçlerinde hızlı geri beslemeler ile teorik olarak nedenselliği anlamada en iyi kavrayışı sunmaktadır. Sürecin sonunda geri beslemelerle tespit edilen faktör, baskı, durum ve etkilere yanıtlar üretilmesi beklenmektedir.

Şekil 1. DPSIR Nedensel Analiz Modeli (EEA, 1999)

DPSIR nedensel analiz modeli, parametreler açısından mekanik bir basitleştirme sunması sebebiyle eleştirilmektedir. Model, sosyo-ekonomik faktörler sonucu ortaya çıkan çevresel etkileri anlamaya yardımcı olmakla birlikte, tüm çok boyutlu ve çok katmanlı ilişkileri anlamak için yeterli bir çerçeve sunmamaktadır. Ancak model çeşitli niteliksel ve niceliksel araçlarla geliştirilmeye açıktır. Araştırmada, Niemeijer ve Groot (2008) tarafından geliştirilmiş olan eDPSIR modeli (enhanced DPSIR) kullanılarak, zincir sistemi, ağ sistemine çevirmiştir. eDPSIR modeli, çevresel göstergelerin belirlenmesi öncesinde niteliksel boyutları belirleyerek, niceliksel analizler için bir kolaylaştırıcı görevini görmektedir.

İzmir İl Mera Komisyonu'nun vaka alanlarındaki mera alanlarına dair sayısal ya da görsel bilgi paylaşmayı reddetmesi sebebiyle, mera alanlarının haritalandırılmasıyla ilgili eksiklikler bulunması araştırmanın başlıca kısıtları arasındadır. Ancak, parsel numaraları tespit edilen mera alanları, TKGM parsel sorgu sistemi üzerinden haritalandırılmıştır. Ayrıca, araştırmanın bir doktora tez çalışmasının parçası olması sebebiyle zaman kısıtının bulunması, vaka çalışmalarını şu aşamada 50 köy ile sınırlamıştır.

3.ARAŞTIRMABULGULARI

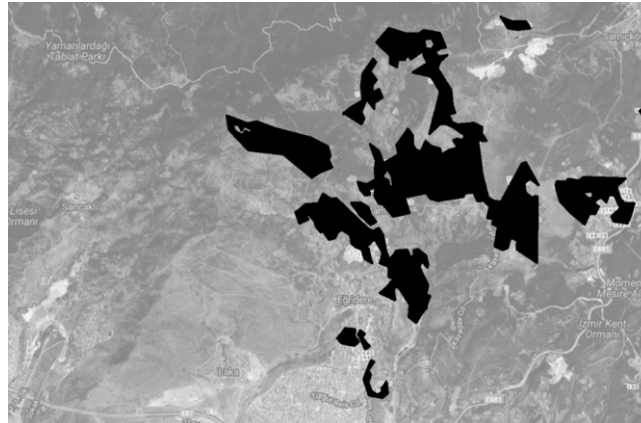
Araştırmada, Aliğa, Bornova ve Torbalı ilçelerinde bulunan 50 köyde arazi kullanım çatışmalarını tetikleyen başlıca faktörler tespit edilmiştir. Yapılan vaka çalışmalarında, büyükbaş hayvan yetiştiricilerinin hayvanlarını çoğunlukla ahırlarda mısır silajı vb. ile beslediği; küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin ise mera alanlarından yararlanırlarken, aynı zamanda üreterek ya da satın alarak yem ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Yapılan mülakatlarda, son 30 yılda, çiftçiye verilen büyükbaş hayvan teşviklerinin, bir dönem ormana giriş yasağının, artan maliyetlerin ve ürünlerden yeterince kar elde edememelerinin de etkisiyle küçükbaş hayvan sayılarında ciddi azalma olduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak, kırsalda alternatif iş olanakları ve modern yaşam koşullarının bulunmaması sebebiyle, özellikle genç nüfusun kırdan kente göç ettiği ve çoban bulma sorunu yaşandığı tespit edilmiştir. Bu azalışa rağmen, küçükbaş hayvancılık hala İzmir'de önde tarım sektörlerinden biridir. Ayrıca mera ve orman alanlarında teşviklerle beraber arıcılıkta da artış olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma süresince köylerdeki mevcut durumu tespit etmek adına muhtarlara çeşitli sorular yöneltilmiştir. Kırdan kente göç durumunu tespit etmek için vaka çalışma alanlarındaki nüfus değişimiyle ilgili soru sorulduğunda, Bornova'da görüşülen 12 köy muhtarının 10'u, nüfusta azalma olmadığını, köylerin kent merkezine yakınlığı sebebiyle Ege Üniversitesi başta olmak üzere Bornova'da çalışanların ve emeklilerin köylere taşındığını söylemişlerdir. Bornova'da ulaşım ve altyapı problemleri sebebiyle göç veren iki köy bulunmaktadır: Sarnıçköy ve Kurudere. Torbalı'da görüşülen 21 köy muhtarının 14'ü gençlerin daha iyi iş olanakları sebebiyle Torbalı ilçe merkezine taşındıkları ve bu yüzden nüfusta azalma olduğunu söylemişlerdir. Aliğa'da görüşülen 17 köy muhtarının 10'u, gençlerin daha iyi iş olanakları ve evlilik sebepleriyle kent merkezine taşındıkları ve bu yüzden nüfusta azalma olduğunu söylemişlerdir.

Bunun yanı sıra, üç ilçenin köylerinde de ikinci konut, yazlık, hobi bahçesi vb. satın alan, emekliler ağırlıklı olmak üzere kentliler de bulunmaktadır. Bu durum, kentten kıra görece daha az ama yeni bir göç dalgasıyla kırsaldaki kullanıcı profiline değişmeye başladığını göstermekte ve kırsal soylulaştırma riski taşımaktadır.

Araştırmada, meraların kullanıma düzeyini anlamak için muhtarlara köylerdeki küçükbaş ve büyükbaş hayvanların yaklaşık sayıları sorulmuştur. Bornova Çamiçi ve Eğridere köyleri muhtarları 30 yıl önce 20.000-30.000 civarında küçükbaş hayvanları bulunduğunu; ancak, değişen yasal düzenlemeler, büyükbaş hayvan teşvikleri ve düzensiz pazar fiyatları yüzünden birçok çiftçinin hayvanını satmak zorunda kaldığını ve köylerdeki küçükbaş hayvan sayısının 3000'e kadar düştüğünü söylemişlerdir.

Parsel numaraları tespit edilen Bornova köyleri mera alanları, TKGM parsel sorgu sistemi üzerinden Şekil 2'de haritalandırılmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. Bornova Mera Alanları (TKGM, 2018)

Bornova köyleri nüfus aralığı 42 ile 2952 arasında değişmektedir (TÜİK, 2017). Bornova köylerinde küçükbaş hayvan sayısı 30 ile 3000 arasında değişiklik gösterirken; büyükbaş hayvan sayısı 0 ile 1500 arasında değişiklik göstermektedir. Beş köyde özel siciline işlenmiş mera alanı bulunmamaktadır. Kalan köylerde mera büyüklüğü 1.2 ha. ile 307.4. ha. arasında değişmektedir (TKGM, 2018). Bornova köyleri mera alanlarındaki başlıca arazi kullanım çatışmaları Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Bornova Köyleri Arazi Kullanım Çatışmaları, 2017

ARAZİ KULLANIM ÇATIŞMALARI	BORNOVA KÖYLERİ
Kuraklık, Kayalık, Taşlık, Verimsiz Arazi	Kayadibi, Karaçam
Kentleşme	Laka, Kayadibi
Kamu Yatırımları (Otoyol, Hastane vb.)	Laka
Tarımdan Turizm Sektörüne Kayma	Çamiçi
Merada Konut İşgali	Eğridere, Çiçekli
Taş Ocağı	Yakaköy, Kurudere, Kavaklıdere, Gökdere
Makilik, Ormanlık, Hazine Arazisi	Sarnıçköy, Gökdere
Kırsal Soylulaşma	Karaçam
Merada Tarımsal Kullanım (Meyve Bahçesi vb.)	Çiçekli
Çatışma Yoktur	Beşyol

Sıklık analizine göre, Bornova köylerindeki mera alanlarıyla ilgili başlıca arazi kullanım çatışmaları taş ocakları (%31), özel konutlar ve ahırlar (%8), otoyol inşaatı vb. kamu yatırımları (%8) ve mera üzerinde tarımsal kullanımlardır (%7). Muhtarların %46'sı ise arazi kullanım değişimi olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca, gözlemlenen başlıca çatışmalar kentleşme baskısı, konut işgali ve taş ocaklarıdır. Bunlara ek olarak, günümüzdeki turizmdeki artış sonucunda tarım sektöründen turizm sektörüne kayma tespit edilmiştir. Tescilli merası olmayan köylerde hayvancılık ahırlarda, özel/hazine arazilerinde ya da ormanlarda hayvan otlatılarak yapılmaktadır. Arıcılık teşvikleri sebebiyle köylerin tümünde arıcılık faaliyeti bulunmaktadır.

Parsel numaraları tespit edilen Torbalı köyleri mera alanları, TKGM parsel sorgu sistemi üzerinden Şekil 3'te haritalandırılmıştır.

Şekil 3. Torbalı Mera Alanları (TKGM, 2018)

Torbalı köyleri nüfus aralığı 140 ile 1401 arasında değişmektedir (TÜİK, 2017). Torbalı köylerinde küçükbaş hayvan sayısı 0 ile 3000 arasında değişiklik gösterirken; büyükbaş hayvan sayısı 0 ile 1000 arasında değişiklik göstermektedir. Köylerin %76'sında arıcılık faaliyeti bulunmaktadır. Yalnızca beş köyde tescilli mera bulunmaktadır ve mera büyüklüğü 0.26 ha. ile 217.9 ha. arasında değişmektedir (TKGM, 2018). Torbalı köyleri mera alanlarındaki başlıca arazi kullanım çatışmaları Çizelge 2'de gösterilmiştir.

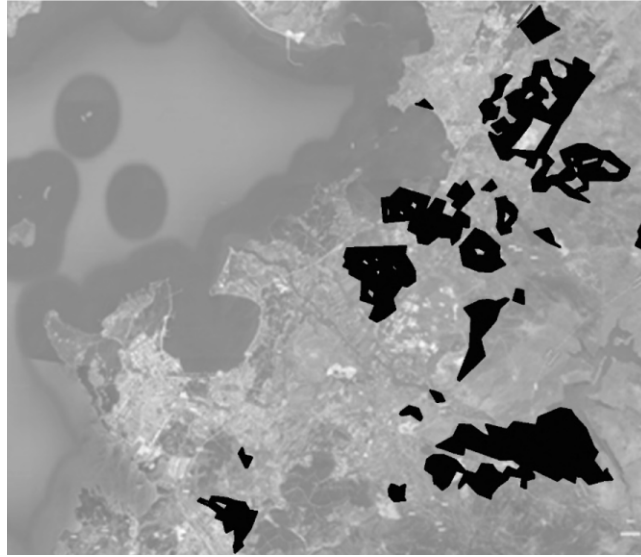
Çizelge 2. Torbalı Köyleri Arazi Kullanım Çatışmaları, 2017

ARAZİ KULLANIM ÇATIŞMALARI	TORBALI KÖYLER
Kamu Yatırımları (Otoyol, Hastane vb.)	Yeniköy
Tarımdan Turizm Sektörüne Kayma	Çamlıca, Bozköy
Taş Ocağı	Dağtekte, Arslanlar, Ahmetli
Makilik, Ormanlık, Hazine Arazisi	Demirci, Dağtekte, Karakızlar, Çamlıca, Helvacı, Bozköy, Sağlık, Dağkızılca
Kırsal Soylulaşma	Demirci, Ormanköy, Çakırbeyli, Sağlık, Dağkızılca
Merada Tarımsal Kullanım (Meyve Bahçesi vb.)	Ahmetli
Jeotermal Turizm	Çamlıca
Maden	Karaot, Helvacı, Taşkesik, Ahmetli
Özel Mülkiyet	Demirci, Karaot, Çamlıca, Helvacı, Göllüce
Kır-Kent Göçü	Saipler
Yem Bitkisi Eksikliği	Tulum
Çatışma Yoktur	Yeşilköy, Yoğurtçular, Korucuk (Dirmil)

Sıklık analizine göre, Torbalı köylerindeki mera alanlarıyla ilgili başlıca arazi kullanım çatışmaları madenler (%26), taş ocakları (%16), enerji santralleri (%5) ve otoyol inşaatı, trenyolu (İZBAN) inşaatı ve jeotermal enerji tesisi gibi kamu yatırımlarıdır (%5). Görüşülen kişilerin %48'i ise arazi kullanım değişimi olmadığını ifade etmişlerdir. Torbalı köylerinde gözlemlenen başlıca çatışmalar talepler üzerine mera alanlarının, özellikle maden ve enerji tesisi kullanımlarına tahsis edilmesidir. Ayrıca, Torbalı köylerine kentli ve emekli nüfusun gelmesiyle tarımsal üretimde azalma, ikinci konut/yazlık, hobi bahçesi kullanımında artış gözlemlenmiş olup; köylerde kullanıcı profiline değişimi, kutuplaşma ve kırsal soylulaştırma tespit edilmiştir.

Torbalı Göllüce Köyü, kadimden beri köyün merası olarak kullanılan ancak özel mülkiyete tabi meranın bir tarım şirketi tarafından çitlenmesi ardından köylülerin örgütlenmesiyle yapılan eylemler ile basında duyulmuş; ardından Torbalı Belediyesi'nin müdahalesi ile mera, köylülerin kullanımına geri verilmiştir (Url-1).

Parsel numaraları tespit edilen Aliğa köyleri mera alanları, TKGM parsel sorgu sistemi üzerinden Şekil 4'te haritalandırılmıştır.

Şekil 4. Aliğa Mera Alanları (TKGM, 2018)

Aliğa köyleri nüfus aralığı 44 ile 9315 arasında değişmektedir (TÜİK, 2017). Bahçedere köyü merasına yapılan 8000 kişi kapasiteli cezaevi ardından köyde ani bir nüfus artışı meydana gelmiştir. Aliğa köylerinde küçükbaş hayvan sayısı 0 ile 4000 arasında değişiklik gösterirken; büyükbaş hayvan sayısı 0 ile 6000 arasında değişiklik göstermektedir. Şehitkemalet'de özel sicilinde işlenmiş mera bulunmamaktadır. Kalan köylerde mera büyüklüğü 0.5 ha. ile 1560 ha. arasında değişmektedir. Köylerin %65'inde arıcılık faaliyeti bulunmaktadır. Çıtak'ta arı merası bulunmaktadır. Aliğa köyleri mera alanlarındaki başlıca arazi kullanım çatışmaları Çizelge 3'te gösterilmiştir.

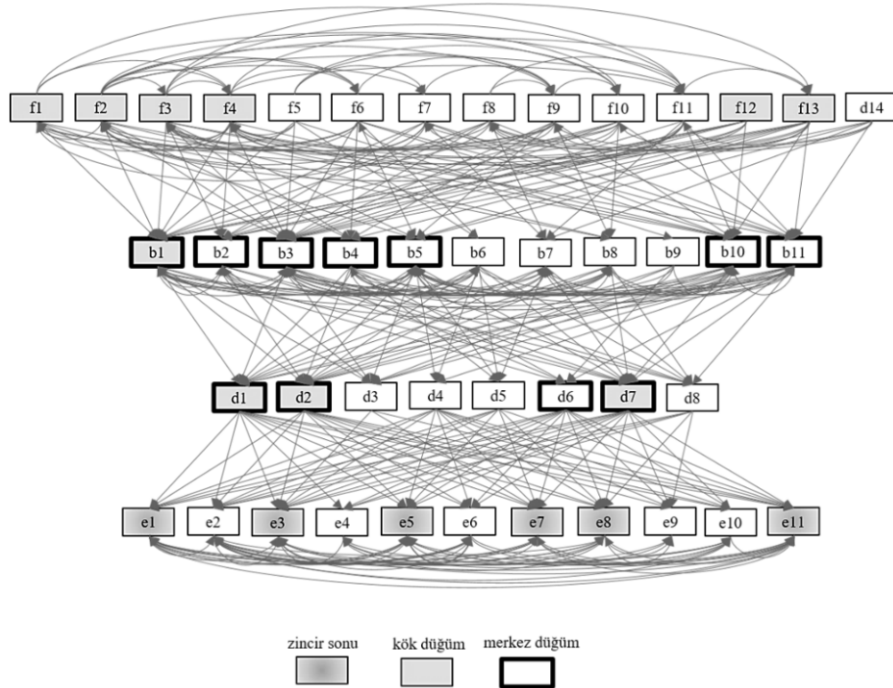

Çizelge 4. Mera Boyutları, 2018

FAKTÖR	BASKI	DURUM	ETKİ
(f1): Yanlış / Eksik Haritalama	(b1): Kentleşme	(d1): Kırılgan meralar	(e1): Bozulan meralar
(f2): Yöneticilerin İlgisizliği	(b2): Nüfus artışı	(d2): Kırılgan ekosistem ve biyoçeşitlilik	(e2): Meraların kaybedilmesi
(f3): Değişen Yasalar	(b3): Arazi tahsis talepleri	(d3): Kirlilik	(e3): Azalan hayvan ve küçük üretici sayısı
(f4): Arazi İşgali (Konut vb.)	(b4): Mera ıslahı için altyapı eksikliği	(d4): Kuraklık	(e4): Yaşlanan çiftçiler
(f5): Yeraltı Kaynakları (Maden vb.)	(b5): Başarısız ıslahlar	(d5): Geren (dikenli) bitki artışı	(e5): Bozulan biyoçeşitlilik
(f6): Tarım ve Orman Kullanımı	(b6): Yetersiz su kaynakları	(d6): Profesyonel olmayan uygulamalar	(e6): Çölleşme
(f7): Çöp Deponi Kullanımı	(b7): Kurak araziler	(d7): Başka kullanımlara tahsis	(e7): Bozulan ekolojik sürdürülebilirlik
(f8): Kamu Yatırımları	(b8): Yanlış uygulamalar (aşırı otlatma vb.)	(d8): Kırsal yoksulluk	(e8): Kırdan kente göç
(f9): Kurumlararası Koordinasyon Eksikliği	(b9): Tarımda ilaç kullanımı		(e9): Kırsal soylulaştırma, kutuplaşma
(f10): Diğer Girişimci ve Yatırımcılar	(b10): Denetim eksikliği		(e10): Azalan CO ₂ emilimi
(f11): Yetersiz Tarım Politikaları	(b11): Hayvancılıktan kazanç elde edilememesi		(e11): Gıda güvenliği
(f12): Çitleme Hareketleri, Özelleştirme			
(f13): Düzensiz Pazar Fiyatları			
(f14): İklim, Yağmur, Toprak Verimi			

Çizelge 4'te görülen mera boyutlarından geliştirilen eDPSIR nedensel ağ modelinde, birbirlerini etkileyen mera boyutları içerisinde, ağların geliş ve gidiş sıklığına göre “baskı arayüzü” (*pressure interface*) ve “anahtar düğümler” (*key nodes*) tespit edilmiştir (Şekil 6).

Şekil 6. eDPSIR Nedensel Ağ Modeli, 2018

Çevre üzerinde baskı oluşturan bir ekonomik sektör ya da insan aktivitesi olarak tariflenen “Baskı Arayüzü” bu çalışmada, mera alanlarının başka kullanımlara tahsis edilmesi, aşırı otlatma ve yöneticilerin ilgisizliği gibi yanlış uygulamalardır. “Anahtar Düğümler”, kök düğüm, merkez düğüm ve zincir sonu olarak üç kısma ayrılmaktadır. Birçok çevresel problemin temel sebebi olarak tariflenen “Kök Düğümler”: arazi işgali (f4), kamu yatırımları (f8), ve kurumlararası koordinasyon eksikliğidir (f9). Neden sonuç ilişkileri için çok önemli olarak tariflenen “Merkez Düğümler”: kentleşme (b1), arazi tahsis talepleri (b3), yanlış uygulamalar (b8), hayvancılık sektöründe yeterli kar elde edilememesi (p11), kırılğan meralar (d1), kırılğan ekosistem ve biyoçeşitlilik (d2), başka kullanımlara tahsis (d7) ve kırsal yoksulluktur (d8). Faktör, baskı ve durumlar sonucunda ortaya çıkan başlıca çevresel negatif etkileri tarifleyen “Zincir Sonu Düğümler”: bozulan meralar (e1), meraların kaybedilmesi (e2), azalan hayvan ve küçük üretici sayısı (e3), bozulan biyoçeşitlilik (e5) ve bozulan ekolojik sürdürülebilirliktir (e7).

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, kırsal-ekolojik müştereklerimiz olarak tariflediğimiz mera alanları, ekolojik sürdürülebilirlik, biyoçeşitlilik, flora ve fauna, erozyonu önleme, karbon bağlama, arıcılık faaliyetleri, kırsal kalkınma ve kırsal geleneğin sürekliliği açılarından önemli varlıklarımızdır. Ancak meralar, yanlış uygulamalar, çitleme hareketleri ve otlatma dışında başka kullanımlara tahsisler sonucunda gün geçtikçe kaybedilmektedir. Uygulamadaki mevcut aksaklıkların yanı sıra, 2018 yılında yürürlüğe giren “İmar Barışı” adı verilen imar affının ardından, halihazırda işgal edilmiş olan mera, orman, tarım ve hazine arazileri, bütünlüğünü yitirme ve tamamen kaybedilme riski ile karşı karşıya kalmışlardır.

Yönetmelik boşluklar, kurumlararası koordinasyon eksikliği ve kadastral haritaların yetersizliği meraların mevcut durumunu belirlemeyi güçleştiren iki temel çatışma alanıdır. Bu çatışmalar yüzünden birçok mera alanı özel siciline işlenememektedir. 6360 sayılı Büyükşehir Yasası ardından mahalleye dönüştürülen köylerde “kırsal tanımı” konusunda bir muğlaklık oluşmuştur. Mevcut yasanın muğlaklıklarının giderilmesine, “kırsal mahalle” tanımının yapılmasına, mera alanları özelindeki yanlış uygulamaların ve meraların başka kullanımlara tahsisinin engellenmesi için düzenlemeler yapılmasına ihtiyaç vardır.

TKGM'nin sitesindeki kadastral haritalardan anlaşıldığı kadarıyla mera sınırlarının neye göre belirlendiği muğlaktır. Özellikle Aliğa ilçesinde mera alanları başka kullanımlara tahsisler sebebiyle çok parçalıdır. Kırsal-ekolojik müştereklerin biyoçeşitlilik önemleri sebebiyle mülkiyet sınırlarına göre değil, daha geniş bir koruma kuşağı içerisinde tariflenerek haritalandırılması ve parçalı tahsislerle bütünlüğünü kaybetmesi engellenerek korunması, ekolojik sürdürülebilirlik açısından önemlidir.

Araştırmada, kırdan kente göç ve köylerde azalan genç nüfus meraların kaybedilmesiyle ilişkili başlıca sorunlar arasında kabul edilmektedir. Bu durumun önüne geçmek için bütüncül tarım politikalarına ihtiyaç vardır. Kırsal-ekolojik müşterekler ve mera alanları planlama süreçlerinde iyi tariflenmelidir ve arazi kullanım kararları verilirken meraların coğrafi, biyolojik ve fiziksel karakteristikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak bugün, özellikle büyükbaş hayvancılık ahırlarda devam etmekte ve mera alanları karar vericilerin gözünde eski önemini yitirmektedir.

Mera alanları, kentsel ve kırsal bir yeşil kuşağın parçası olarak ve kırsal geleneklerin (kırkım şenlikleri vb.) sürekliliği sağlanarak, doğru kırsal politikalar ve kırsal arazi kullanım planlarıyla, üreticilerin örgütlenmesi teşvik edilerek (dernekler, birlikler vb.), modern mera ıslah yöntemleri (onarıcı tarım uygulamaları vb.) ile korunabilir ve iyileştirilebilir. Mera alanlarının yüksek karbon bağlama potansiyeli iklim değişikliğine karşı bir dirençlilik (*resilience*) sağlayabilir. Özellikle Savory Enstitüsü'nün Türkiye gözesi olan Anadolu Meraları'nın “Bütüncül Otlatma Yönetimi” benzeri onarıcı tarım uygulamaları; ilgili kurumlar ve birlikler denetiminde yapılacak otlatma yönetimi ve mera ıslahı, meraların sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Bütüncül Otlatma Yönetimi eğitimleri ve uygulamaları sonucundaki çıkarımları göstermektedir ki, hayvan sürülerini verimini kaybetmiş meralardan uzak tutmak yerine, periyodik otlatma ile kullanarak korumak daha olumlu sonuçlar vermektedir. Mera ıslahı için hayvan etkisi gereklidir, ancak aşırı otlatma ve mevsim dışı otlatmadan kaçınılması için otlatma planlaması yapılması ve denetlenmesi gereklidir (Anadolu Meraları, 2016, Url-2).

Mera alanları, gıda egemenliği ve gıda güvenliği kavramlarından bağımsız düşünülemez. Safi mera (*grassfat*) hayvanların, içeriğinde GDO barındıran mısır silajı türü yem bitkileriyle ahırda beslenen hayvanlardan daha sağlıklı oldukları kabul edilmektedir. Bu konuda farkındalığı arttırmak için “Alternatif Tarımsal Gıda Girişimleri” benzeri uygulamalar geliştirilmiştir. Bu uygulamalar, yerel yönetimler, topluluk çiftçiliği, çiftlik okulları gibi öz-yönetimsel ve kendini idame ettirmeye yönelik sürdürülebilir üretim araçlarıyla teşvik edebilir ve gıda güvenliği sağlanabilir. Mera alanlarının korunması ve iyileştirilmesi için, uygulamadaki yanlışlıkların giderilmesi ve etkin kontrolü gereklidir. Çitleme hareketlerine karşı “müşterekleştirme” (*commonize*) hareketleri ve “kır hakkı” (*right to the rural*) fikrinin desteklenmesi, müştereklerin öz-yönetimi için kooperatiflerin ve üretici birliklerinin desteklenmesi, genç nüfusun kırdan kente göçünü azaltmak için kırdan yaşam kalitesinin ve alternatif iş olanaklarının artırılması gerekmektedir.

Mera alanlarının planlama süreçlerinde detaylıca tariflenmesi ve alanın coğrafi, biyolojik ve fiziksel özelliklerine göre gerektiğinde mera karakteristiklerine uygun alternatif kullanım kararları verilebilmelidir. Kullanım değeri, değişim değerinden üstün tutulması gereken kırsal-ekolojik müştereklerimiz olan mera alanlarında koruma/kullanma dengesinin göz önüne alınması gerekmektedir.

Kırsal-ekolojik müşterekler özelinde yapılacak çalışmalarda, “faktör ve baskı” kategorileri önceliğinde, reaktif değil, proaktif yanıtlar üretilmesi, çatışmalar ve çevresel negatif etkiler daha ortaya çıkmadan önce kontrol edilebilmeleri açısından önemlidir. Kırsal-ekolojik müştereklerin, ekolojik ve küresel önemleri açısından temsilleri ve karar verme süreçlerine katılımları için detaylı analizler gerekmektedir. Tarımsal arazi kullanım planlaması şartnameleri oluşturulurken bütüncül bir bakışa ihtiyaç duyulmaktadır ve bu nedenle arazi yönetimi ve planlama süreçleri bütüncül olarak ele alınmalıdır. Bu çalışmada mera alanları özelinde incelenen kırsal-ekolojik müşterekler, ekolojik duyarlı planlama yaklaşımıyla ele alınmalı ve iyileştirilmiş kırsal politikalar ile korunmalıdır.

SON NOTLAR

¹Soylulaştırma (*gentrification*), kısaca orta ve üst gelir grubunun, kentsel dönüşüm vb. sebeplerle alt gelir grubunun yaşadığı bölgelere hareketiyle birlikte artan rant sonucunda, bölgenin eski sakinlerinin yerinden edilmesidir. Kırsal soylulaştırma (*rural gentrification*) ise, kentten gelen ve tarımsal üretici olmayan nüfusun tarımsal üretici nüfus ile yer değiştirmesi sonucu kırsalda tarımsal faaliyetler azalırken; yazlık, ikincil konut, hobi bahçesi, turizm vb. kullanımların artması olarak tariflenebilir (Uysal & Sakarya, 2018).

KAYNAKLAR

- Adaman, F., Akbulut, B., & Kocagöz, U. (2017). *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji*. Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Akbulut, B. (2014). *Küresel, Özel ve Kamusal Mallar*. Erişim tarihi: 14.04.2015, <http://tr.boell.org/tr/2014/11/05/kuresel-ozel-ve-kamusal-mallar>. 5. Yeşil Ekonomi Konferansı, İstanbul.
- Avcıoğlu, R., Soya, H., & Geren, H. (2009). 4342 Sayılı Mera Kanunu Uygulamaları ile Mera Islah ve Amenajmanı Yaz Okulu Eğitim Kitabı, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü Çayır-Mera ve Yembitkileri Bilim Dalı, İzmir.
- Benlisoy, S. (2014). *Müşterekler Üzerinde Piyasa Baskısı*. Erişim tarihi: 14.04.2015, <http://tr.boell.org/tr/2014/11/05/musterekler-uzerinde-piyasa-baskisi>. 5. Yeşil Ekonomi Konferansı, İstanbul.
- De Angelis, M., & Harvie, D. (2014). *The commons. The Routledge Companion to Alternative Organization*, London: Routledge, 280-294.
- EEA Report. (1999). *Environmental indicators: Typology and overview (sf. 19)*. Copenhagen: European Environment Agency.
- Hardin, G. (1968). *The tragedy of the commons*. *Science*, 162(3859), 1243-1248.
- Karakaya, E. (2016). *Agro Food System Transitions? Exploring Alternative Agro Food Initiatives in İzmir, Turkey*. Doktora Tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İzmir.
- Kurucu, Y. (2013). *İzmir İli Arazi Sınıflandırması Raporu*.
- Lefebvre, H. [1970] (2003). *The urban revolution*. Translated by R. Bonnono. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Malthus, T. R. [1798] (2013). *An essay on the principle of population (Vol. 1)*. Cosimo, Inc.
- Marx, K. [1867] (2004). *Kapital 1, çev. Sol Yayınları*, Ankara.
- MTM (2017). *Medya Takip Merkezi, 2012-2016 yılları arası mera alanları haber arşivi*.
- Niemeijer, D., Groot, R.S. *Framing environmental indicators: moving from causal chains to causal networks*. *Environment, development and sustainability*, 10 (1), 89-106 (2008).
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge university press.
- Özkaya, T., & Özden, F. (2014). *Başka Bir Hayvancılık Mümkün*. Tarım Ekonomisi Derneği ve EÜ Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, İzmir.
- TKGM (2018). *Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Sistemi*, <https://www.tkgm.gov.tr/tr>.
- Urdal, H. (2005). *People vs. Malthus: Population pressure, environmental degradation, and armed conflict revisited*. *Journal of Peace Research*, 42(4), 417-434.
- Uysal, A. B., & Sakarya, I. (2018). *Rural gentrification in the North Aegean Countryside (Turkey)*. *Iconarp International Journal of Architecture and Planning*, 6(1), 99-125.
- Url-1: Göllüce Köyü, <https://www.haberler.com/golluce-baskan-gormez-ile-guldu-8920691-haberi/>, 26.10.2018.
- Url-2: Anadolu Meraları, <http://anadolumeram.com/yeni-egitimler/>. Erişim tarihi: 17.12.2016.